

Mit értékelnek a magyarok?

Legfrissebb ismereteink a magyar társadalom értékrendjéről

Több szempontú megközelítéssel élő, főként az értékszociológiával összefüggő tanulmányokat tartalmazó kötet jelent meg 2010 végén. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészkarának szociológiai intézete által gondozott, *Rosta Gergely* és *Tomka Miklós* által szerkesztett *Mit értékelnek a magyarok?* című kötet tizenhat tanulmánya az Európai Értékrend Vizsgálat (EVS) 2008 végi, 2009 eleji magyarországi lekérdezéseinek¹ eredményeit taglalja. Az EVS érdeme, hogy összehasonlíthatóságot nyújt a többi európai ország, sőt az országok előző felméréseinek eredményeivel, így térben és időben ad összevetési alapot az értékrend különböző aspektusai mentén. A kötet öt témakörbe csoportosul.

A CSALÁDDAL, NEMI SZEREPEKKEL ÖSSZEFÜGGŐ TANULMÁNYOK

A kötet első három tanulmánya a magyar társadalomban élő családdal, a házassággal, a nemi szerepek erősségével, továbbá az általános közérzettel foglalkozik. Habár utóbbit nem a családszociológia tárgykörében szokás tárgyalni, mégis idetartozónak érezhetjük, ugyanis a boldogság, az elégedettség nagyban függ a megkérdezett családi állapotától. A kötet általános közérzettel foglalkozó szerzője, *Sztárayné Kézdy Éva* a személyes kapcsolatokban rejtőző erőt mutatja ki. A felmérés alapján megállapítja: az embertársaikban bízni tudók boldogabbak, elégedettebbek az életükkel. Természetesen egyéb tényezők is hatnak közérzetünkre: például az életkor (a fiatalabb korosztályok boldogabbak, kiváltképp az 1920

és 1929 között születettekhez képest); a lakóhely (a legboldogtalanabbak ugyanis a fővárosban és a tízezer fő alatti településeken élők); az iskolai végzettség (minél magasabb végzettségű valaki, annál boldogabb és elégedettebb²), és a szubjektív életérzések (szubjektív egészségi állapot, az ország sorsa alakulásának megítélése).

A kötet családdal kapcsolatos tanulmánya (*Török Péter – Martos Tamás – Horváth-Szabó Katalin* munkája) a sikeres házassághoz szükséges tényezőket csoportosította a válaszadók véleménye alapján. A főkomponens-elemzés során nyert három kategóriát a „közös meggyőződés”, a „kapcsolati tényezők” és a „külső feltételek” címkékkel lehetne illetni. Ezek alapján a fiatal korosztály inkább a külső tényezőket (például megfelelő lakás és jövedelem) emeli ki a sikeres házasság feltételeként, a nők viszont épp ezt tartják a legkevésbé fontosnak. Maguk a házasságok a közös meggyőződést (közös vallási és politikai nézetet, azonos társadalmi származást) emelik ki.

Az EVS nemi szerepekkel kapcsolatos kérdésblokkjában kapott válaszokat *Ádám Szilvia* és *Rosta Andrea* elemzi, kiegészítve a vágyott és a megvalósuló családmodell közötti feszültség bemutatásával. Az attitűdök szintjén – ellentétben a hétköznapi gyakorlattal – a magyarok még mindig tradicionális felfogásúnak mutatkoznak a házassággal és a gyermekneveléssel kapcsolatban, hiszen a kívánt életforma továbbra is a házasság, a párkapcsolat és a gyermeknevelés. A szerzőpáros az új adatokat a témakör szerinti hazai kutatások nagy tömegű tapasztalatával is részletesen összeveti.³

1 Ezeröttszáz fős reprezentatív országos minta lakáson lefolytatott személyes megkérdezéséről volt szó. ■ 2 A tendenciát azonban érdemesebb lett volna kevésbé differenciált végzettségi típusokkal is megvizsgálni, így például a főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezőket összevonva. ■ 3 Néhol talán túlsúlyba is kerül a nem EVS-kutatással kapcsolatos témaismertetés, amit valószínűleg a teljességre törekvés okozhatott.

A MUNKÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ ÉRTÉKEK VIZSGÁLATA

A munkával kapcsolatos értékeket, attitűdöket elemzi a kötetben az új eredmények alapján *Balogh Gábor*. Az adatokból kiderül, hogy a magyarok munkahellyel szembeni leggyakoribb elvárásai a fizetéssel és a munkahely biztonságával kapcsolatosak. Ez igaz a nem és az életkor szerint eltérő csoportokra, és csak árnyalatnyi különbségeket lehet találni köztük.⁴

A munka világának speciális dimenziója a civilszektor tevékenysége. A megkérdezettek közel 11 százaléka végzett 2008-ban önkéntes munkát, e csoport jellegzetességeitől *Bartal Anna Mária* ír. A szerző kimutatja, hogy az önkéntesek bázisát főleg a magasan képzett, jó fizetéssel rendelkező középkorú férfiak adják. A civilszektorban tevékenykedők ezenfelül szociálisan érzékenyek, szubjektív egészségi állapotuk jó, és nagy valószínűséggel boldognak tartják magukat.

DEMOKRÁCIA, INTÉZMÉNYEK, NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

A demokrácia állapotának megítélésével és a (hazai) intézményekbe vetett bizalommal foglalkozik két tanulmányában *Héjj Dávid*. Az összefüggő témák legfőbb tanulsága, hogy a 2008–2009-re kialakuló nagyfokú politikai elégedetlenség többek között a társadalmi intézmények iránti bizalom jelentős méretű csökkenésében is megmutatkozott.

Csanády Márton és *Kovács Barnabás* tanulmánya a nemzetközi szervezetekkel (Európai Unió, ENSZ, NATO) kapcsolatos attitűdöket elemzi. A szerzők ellentétes irányú mozgást tapasztaltak: az elmúlt évtizedben a magyarok bizalma jelentősen csökkent az EU iránt, a NATO-val szemben viszont növekedett. Összességében azonban megállapíthatjuk, hogy a nemzetközi szervezetekbe vetett bizalom jóval meghaladja a hazai szervezetek irántit.

Egyedi megközelítésű, elméleti oldalról levezetett alapfeltevéseinek igazát keresi *Személyi László*. Az utolsó két EVS-felmérés adataiból arra keres választ, hogy a politikai palettán való elhelyezkedés és a politika iránti érdeklődés mennyiben függ össze. Sajátos módon az 1999-ben kimutatható bal- és jobboldali elköteleződés versus politikai aktivitás összefüggése 2008-ra elolvadt vagy érzékelhetően csökkent. A szerző ennek okát a politikai elégedetlenségnek az új évezred első évtizede végére kialakult erőteljes homogenizáló hatásában látja.⁵

KÜLÖNBÖZŐ ÉRTÉKORIENTÁCIÓS TÍPUSOK BEMUTATÁSA

Számos értékdimenzió összevonásából képzett hat társadalmi csoport bemutatására vállalkozott *Jelenfi Gábor*, *Kmetty Zoltán* és *Tóth Zsolt*, akik a különböző csoportok pártpreferenciáit és politikai aktivitását vizsgálták meg. Az a kép rajzolódik ki, hogy az értékrendszer és a demográfiai adatok alapján feltételezett pártpreferencia kevéssé kapcsolódik össze, ennek okaként pedig a modern pártok néppártivá válása említhető.

Kmetty Zoltán önálló tanulmányában *Inglehart* materialista–posztmaterialista értékdimenzióit teszteli, és megállapítja, hogy a materiális értékrendűek aránya csökken, míg a posztmaterialisoké szerényen növekszik a magyar társadalomban. A továbbiakban pedig, szintén a nemzetközi szakirodalomra hagyatkozva, harminckilenc változónak megfelelően egy modellt képez, amelynek alapján az emberek értékrendjét a „normativitás” (tradicionális nevelési elvek, munka, vallásosság stb.), a „lokális” (lokálpatriotizmus) és az „institucionalizmus” (intézményi bizalom) faktorok mentén különíti el.

A normaszegés különböző típusairól kialakított véleményeket taglalja *Bozsonyi Károly* és *Daróczi Gergely*. Tanulmányukban egy kevésbé használatos statisztikai eljárás alkalmazásával (bétaeloszlásba transzformálással) vizsgálják

4 A jól strukturált, könnyen áttekinthető tanulmányban érdekes lett volna olvasni a munkanélküliek munkahellyel kapcsolatos elvárásairól is. ■ 5 Véleményem szerint azonban – legalábbis részben – az elméleti alapfelvetés és a változó-szett közötti disszonancia okozhatta a problémát. Az egyedi kérdésfeltevés pozitívan értékelendő, viszont továbbgondolásra, tesztelésre szorul.

meg a különböző normák időbeli megítélésének változását a szokásos demográfiai változók mentén.

A normákról kialakított vélemények főkomponens-elemzését használja fel tanulmányában *Csepeli György és Prazsák Gergő*, és eredményeiket ütköztetik az internetezéssel kapcsolatos beállítódásokkal. Az adatok alapján jól kivehető elkülönülés – a szerzőpáros fogalomhasználata szerint „láthatatlan fal” – figyelhető meg az internetezők és nem internetezők csoportja között értékrendjük vonatkozásában.

A térbeli identitástudat és értékorientációk vizsgálatával foglalkozik *Fekete Attila és Gereben Ferenc*. Közös tanulmányukban az állampolgári azonosságtudat jellegzetességeit is összegzik a főbb demográfiai mutatók alakulása mentén. A tanulmány kimutatja a lokalitásban és a globalitásban gondolkodó csoportok különbözőségét, és az előbbi vezető szerepét. Egyik megállapításuk sajátosan összecseng ismertetésünk egyik korábbi állításával: a különböző típusú lakóhelyek összevetése során Sztárayné Kézdy Éva a boldogságérzet, a Fekete–Gereben szerzőpáros pedig a lokálpatrióta gondolkodás leggyengébb mutatóit egyaránt a fővárosban találta.

A VALLÁSOSSÁG FORMÁINAK ÉS TÁRSADALMI BÁZISÁNAK VÁLTOZÁSAI

A témakör átfogó elemzését az azóta váratlanul elhunyt Tomka Miklós adja, aki a vallások csoportjának több évtizedes változási tendenciáit mutatja be. A szerző korábbi tapasztalatait és kutatási eredményeit erősítik meg a mostani EVS-kérdőívből nyert adatok: eszerint az intézményhez köthető vallásosság fokozatosan háttérbe szorul az „individúálisan megélt” vallásossággal szemben. Ezzel párhuzamosan a vallások demográfiai jellemzői is nagyban átalakultak az életkor, a nem és az iskolai végzettség mentén. A szerző így összegzi az átalakulás lényegét: „Annak a korábbi helyzetnek vége, hogy a vallásosság a társadalom életének peremén élőket jellemezte. Ma a vallásosság minden társadalmi csoportban jelen van, és az utóbbi évti-

zedekben főleg városban, a közép- és felsőfokú végzettségűek és a magasabb jövedelműek között erősödött.”

A vallásosság és a politika dimenzióinak kapcsolatával foglalkozik a kötet utolsó tanulmányában Rosta Gergely. A szerző megállapítja, hogy egyre gyengülő kapcsolat köti össze a két dimenziót, ahogyan ezt már Nyugat-Európában is tapasztalták. (E jelenségnek persze ismét köze lehet a magyar társadalom utóbbi években bekövetkező és már többször említett politikai homogenizálódásához.)

*

Összegzésül elmondható, hogy számos fontos megállapítással találkozhatunk a kötetben, a magasan képzett, elismert szakemberek tollából született tanulmányok számos fontos tendenciát tárnak fel. Ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy egy társadalmi és gazdasági értelemben is különleges időszakban nyert adatbázis alapján születtek e tanulmányok, és e különlegesség mértékét akkor tudjuk majd igazán értékelni, ha a jövőben megjelenő új adatokkal válnak összehasonlíthatóvá.

Az EVS-adatbázis szinte kimeríthetetlen témalehetőségét is jelzi számunkra a bemutatott kötet, hiszen az értékek számos dimenziójának bemutatását tette lehetővé. A kimeríthetetlenséget jelzi az is, hogy kevésbé hangsúlyosan megjelenő, mégis fontos témakörök, így például a bevándorlókkal szembeni érzésekkel vagy éppen a környezetvédelemmel kapcsolatos fel fogások bemutatása még várat magára. Izgatottan várhatjuk továbbá a nemrég nyilvánossá vált legfrissebb nemzetközi EVS-adatok⁶ elemzéséből születő újabb írásokat, amelyek majd a hazai tapasztalatokat a kontinensen lévő más országok eredményeivel hasonlítják össze.

Rosta Gergely – Tomka Miklós (szerk.): *Mit értékelnek a magyarok? – Az Európai Értékrend Vizsgálata 2008. évi magyar eredményei*. Budapest, 2010, Ocipe Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia

Bartl Ágnes

6 A magyar és az uniós adatokat is elérhetjük már az EVS hivatalos honlapjáról: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>